Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 91 (9775) | 1975 чылдың апрель 18, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажылдың бедик шынарлыг болурун чедип алыңар, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын улам долузу-биле ажыглаңар! Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга сагылгачурумну болгаш организастыг чорукту быжыглаңар!

(СЭКП ТК-ның Май 1-ге Кыйгырыгларындан).

БҮРҮН ДЕТКИДИМ

СЭКП Төп Комитединиң апрель 26-да болуп эрткен эвилчеглиг Пленумунуң материалдарын солуннардан номчуп танышкаш, оон хүлээп алган доктаал-шиитпирлерин бүрүнү-биле чүүлдүгзүүп деткидим. Пленумнуң материалдарын бистиң бригаданың кежигүннери база-ла номчуп танышкан.

Совет Эвилелиниң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының дугайында хүлээп алдынган доктаалда ленинчи партияның тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын делгеренгейн-биле бижээнин бистер мага ханып, номчуп таныштывыс. «Тоску беш чылдың планының күүселдезинде чедиишкиннерни демдеглевишаан, Пленум партия организацияларының, бүгү ажылчыннарының, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның кичээнгейин тоску беш чылдың сөөлгү болгаш доозукчу чылының онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринче мөөцнээри чугула» деп ук документиде демдеглээн. Ол кончуг шын. Чүге дээрге бүгү совет улус партиясының юбилейжи XXV съездизинче үткүштүр бар чыдар.

Бистиң «Кызыл тудуг» эргеленивис бирги кварталда керээ ёзугаар кылыр ажылдарының планын 145 хуу күүсеткен. Бо чедиишкиннеривисти улам быжыглаар бис.

С. САНДАН.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, дашчылар бригадазының бригадири.

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

ДААРТА ШУПТУ — КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

ЧОННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЙЫРЛАЛЫ

Коммунистиг субботник... Ол бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының болгаш бүгү делегейнің күш-ажылчы кижилериниң ынак башкызы В. И. Ленинниң ады, ажыл-чорудулгазы-биле тудуш харылзаалыг.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында, 1919 чылдың чазынында аныяк Совет күрүнениң кырынга өлүмнүг айыыл диргелип келген. Интервентилер, ак гвардейжилер бистиң чуртувусту чүк бүрүден бүзээлээш, шавар халдаашкынны үргүлдүлеп турган. Ол өйде дайзынны чылча шаварынче чуруттуң бүгү күштерин мобилизастаарының тодаргай сорулгаларын айыткан Тезистерни В. И. Ленин бижээн.

Партияның ол кыйгырыын ажылчын аңгы изиниби-биле деткип хүлээп алгаш, күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң тодаргай херечизи, чаа ниитилелдиң өзүмү болур коммунистиг субботниктерни организастап эгелээн болгаш анаа хүннерге бодаарга ийи-үш катап бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турган.

Ажылчын аңгының ол патриоттуг эгелээшкинин Ильич бедин-биле үнелеп, «Улуг эгелээшкин» деп номунга «...ажылчыннарның боттарының эгелээшкини-биле чорудуп турар коммунистиг субботниктери шуут тергиин ужур-уткалыг болуп турар. Бо дээрге—харын буржуазияны дүжүреринден артык, оон берге, оон артык, оон үндезинниг, оон шиитпирлиг эргилденің эгези-дир, чүге дээрге ажылчынга болгаш тураачынга өнчү кылдыр каргыштыг капитализмниң арттырып кааны боттарының төгейленчек, сакпаргай, биче-буржуазчы, чүгле бодун бодаар чаңчылдарын ажыл тиилеп алганы-дыр».

Ынак баштыңчыыстың өндүр чаагай бо сөстери амыдыралга бадыткаттынган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаадып чыл бүрүде эрттирип турар субботниктер бистиң чуртувустуң акы-дунма улустарының маадырлыг күш-ажылчы идепкейниң болгаш бедик медерелиниң чайыннанчак байырлалы апарган. Коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер, ажылчыннар, колхозчулар болгаш күш-ажылчы интеллигенция субботник хүнүнде эки тура-биле халаска ажылдааш, күрүнезинге хөй чүүлдү кылып берип турар. Оларның ол хүн кылган ажылы, тыпкан ажыы халас барбас, боттарының эрге-ажыынга бараан болур. Субботник хүннеринде кирген акша-хөренги-биле дыштанылга, эмнелге болгаш өөредилге черлерин, пионерлер лагерьлерин тудуп турар.

Совет Тыванның ажыл-ишчилери, бистиң чуруттуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, коммунистиг субботниктерни күш-ажылдың ёзулуг байырлалы кылдыр эрттирип келген. Эрткен чылын олар беш чылдың фондузунче 132 муң рубльди шилчиткен. Ынчан бо чаагай херекке найысылал Кызылдың, аныяк хоорай Ак-Довурактың, тараалан Бин-Хемниң болгаш оон-даа өске районнарның ажылчы чоннары онза идепкейлиг киришкен.

Даарта республиканың ажылчы чоннары ленинчи субботникче бедик көдүрлүүшкүннүг үнүптер. Беш чылдың доозукчу чылында, фашистиг эжелекчилерни чылча шапкан төөгүлүг Тиилелгениң 30 чыл оюнуң мурнуу чарыында болуп эртер бо субботник бүгү чоннуң күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүн болдурган.

Субботник эрттирер талазы-биле тус-тус районнарда, коллективтерде тургустунган штабтар бөгүн, даарта кылыр ажылдарны база катап ыяк хынап тодараткаш, партия, профэвилел болгащ комсомол организациялары, совет болгаш ажыл-агый органнары-биле кады коллектив кежигүннерин организастыы-биле ажылче үндүрүп, кижи бүрүзүнүң эң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип алыр сорулга-биле оларны кылыр ажыл, дериг-хереклер-биле бүрүн хандырарын кичээнгейге алыр херек.

Субботникке күш-ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзүнүң киришкен турарын чедип алыры чугула. Пенсионер, өг-бүле ээзи, малчын, кадарчы-даа кижиге кылыр ажыл тыпты бээр. Хоорай, суурлар чаагайжыдылгазы дээш оон-даа өске ажылдарга олар боттарының хире-чергези-биле киржип болур.

Тыванның ажыл-ишчилери даарта болур субботник хүнүнде эрткен чылдаазындан эвээш эвес ажыл-хереки бүдүрер деп шиитпирлээн. Көдээниң ишчилериниден 24 муң кижи ажылче үнгеш, 140 муң рубльди тоску беш чылдың фондузунче шилчидер, Хову-Аксы АТБ-ниң бүгү чолаачылары камнап алган бензини-биле даарта чүүк сөөртүп ажылдаар. Найысылал Кызылдан барык 40 муң кижи, оон иштинде 12 муң школачы болгаш сургуул субботникче үнгеш, 50 муң ажыг рубльди ниити фондуже шилчидер.

Даарта шупту коммунистиг субботникче!

Бир демниг

Автосептелге заводунуң коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнгениниден бээр 105 чыл болур оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш баш бурунгаар сүмележип, белеткенип келген. Субботниктиң штабы участок, бригада, ажылчын бүрүзү кандыг ажылды кылырын тодаргайлап тургускан.

Даарта эртенгинің 8 шакта 140 кижи: ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар заводунга чедип келирлер.

Ол хүн коллектив 4 муң рубльдің продукциязын бүдүрер болгаш 400 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээн бис.

Оон аңгыда 2 моторну, 2 автомашинаны септээр, 2 кузовту белеткээр болгаш оон-даа өске хөй продукцияны бүдүрерлер.

Ол хүн бүдүрген бүгү продукция апрель айның планындан ажыр кылганынга хамааржыр болгаш беш чылдың онаалдаларын күүседирин чоокшуладыр.

А. ТОМИЛИН.

Ленинчи коммунистиг субботникти эки организастап эрттирер дээш, Кызылдың автосептелге заводунуң коллективи ол хүн хөй ажылдарны кылырын планнап алган. Ында Киол Удум-Бораевич Чамзынга удуртган штаб бо хүннерде цехтер, бригадаларга ажылдаар штабтың кежигүннерин тус-тус хуваган.

ЧУРУКТА: штаб начальниги К. Чамзынның (оң талазындан ийи дугаарында) штаб кежигүннеринге тус-тус харыылаар черлерин хуваап турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

КӨК-ТЕЙЖИЛЕР БЕЛЕН

1975 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир база тоску беш чылды ниитизи-биле чедиишкинниг доозар дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кириишпишаан, доозукчу чылда бедик дүжүт өстүрерин «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери хүлээнген. Көк-тейжилер бо чылын тарыза чогуур 6898 гектар шөлдүң 6515-инге тараа культураларын чажар. Оон иштинден кызыл-тасты 5365, чинге-тарааны 250 гага тарыыр. Оон ыңай кукурузаны 600, тарымал тоорукту 100, чаңгыс чылдыг сигеннерни 336 гага өстүрери көрдүнген. Ниитинин малынга бо чылын 600 тонна сигенни белеткээр. Совхоз үрезин-биле бүрүн хандыртынган. Бедик дүжүттү өстүрери-биле шөлдерде 7000 тонна органиктиг чемишчидилгени төккен, 22 тонна минералдыг чемишчидилгелерни белеткеп алган.

Совхозта часкы хову ажылдарынга киржир бүгү техниканы септеп дооскан. Часкы хову ажылдарының үеэлинде ачырбелиг трактор бүрүзү чижек-биле 286 гектар черни ажылдап кылыр. Ынчангаш совхозтуң механизаторлары часкы ажылдарны кыска хуусаада доозарын хүлээнген.

Ниитинің малынга четчир чемни белеткээр дээш 5 кижилиг, бот-орулга-чарылгалыг звенону силос культураларын өстүрери-биле тургускан. Оларның ажылдаарынга таарымчалыг байлалдарны тургузуп, техника-биле хандырган. Дуржулгалыг механизатор В. Сурыкинге удурткан бо звенонун кежигүннери чайгаар үнгеп сигеннинг шөлдерин аштап, арыглаар талазы-биле ажылдарны база кылыр.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада чорудары-биле бригадалар аразында организастаан чарыш улуг дузаны чедирер. Ынчангаш бригадалар аразында чарыштың негелделерин ниити хуралга бадылаан. Ол чарыштың түүнелин он хонуктап үндүрер, а тиилекчи бригадага шилчиир Кызыл тукту тыпсыр болгаш Күш-ажылчы алдар тугун кедүрер. Мурнакчы механизаторларны болгаш ховунуң өскедаа ажылдакчыларын өртектиг белектер-биле шаңнаар.

Часкы хову ажылларынга көк-тейжилер белен.

Н. ХУУРАК.

Тыва — Хакасия

1975 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ КВАРТАЛЫНДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҮНЕЛДЕРИ

	Тыва АССР	Хакасия
	план күүселдези (хуу-биле)	план күүселдези (хуу-биле)
Үлетпүр		
Продукция сайгарылгазы	103	99
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	104	98
Тудуг		
Бүгү капитал салыышкыны	86	97
Керээлиг ажылдар хемчээли	95	107
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	88	—
Транспорт		
Ниити ажыглал автотранспортунуң сөөртүр чүүктери—тонна-километр	92	96
Ачы-дуза чедирилгези		
Чонга ачы-дуза чедирери	101	104
Оон иштинде көдээге	96	105
Садыг		
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	101	102
Көдээ ажыл-агый продукциязын садары (немелде онаалда-биле)		
Эът	114	110
Сүт	105	103
Чуурга	—	103
Дүк	—	13
Малдың продуктулуу		
Бир инектен сагган сүт — кг	314	427
Бир дагаадан алган чуурга (борбак)	37	60
Бир баштың дужааган ортумак деңзизи — кг:		
мыйыстыг бода мал	274	337
хаван	82	128
хой	24	26

Доозукчу чылдың баштайгы кварталында чарыштыг кожаларның кайызы-даа планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш кызымак ажылдаанын үстүнде саннар көргүзүп турар-дыр. Чамдык ажылдар талазы-биле чедиишкиннер бисте-даа, кожаларывыста-даа бар. Үлетпүр продукциязын сайгарарының болгаш ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилер талазы-биле чарыштың негелделерин Тываның ажылчы чону Хакасияныңдан ажыр күүселкен. Анаа хамаарыштыр алган хүлээлгелеривис күүселтиинген, а кожаларывыс күүселтээн.

Малдан алыр продуктуларны күрүнеге садарының талазы-биле алган хүлээлгелерин Тыванын-даа, Хакасияның-даа ажылчы чону чедиишкиниг күүселкен. Ынчалза-даа бистиң республиканың ажылчы чону чарыштыг кожаларындан дээре ажылдааны өөрүнүүр.

Чонга ачы-дуза чедирериниң талазы-биле планныг онаалдаларын Тыва биле Хакасия кайызы-даа күүселкен. Бо талазы-биле ажыл чарыштыг кожаларывыста эки тургустунган: олар бисте 11 хуу мурнай берген. А көдээде чурттап турар чонга ачы-дуза чедирер ажыл бистиң республикада четпес тургустунганындан план күүселтиимээн, а кожаларывыс ол хүлээлгезин 105 хуу күүселкен.

Чедиишкиннер бар-даа болза, чамдык чедир кылдыымаан ажылдар ийи кожаларда бар: тудугга капитал салыышкынының, автотранспортка чүүк сөөртүлгезиниң талазы-биле планныг онаалдалар күүселтиимээн. Тудугнуң керээлиг ажылдарының хемчээлин чарыштыг кожаларывыс 107 хуу күүселкен, а бистиң республика — 95 хуу.

Бир инекке онаштыр саан ап турар сүдүвүс-даа, күрүнеге дужаан турар малывыстың баш бүрүзүнүң ортумак деңзизи-даа кожаларывыстан эвээш болган.

Улусчу контрольчулар хуралы

Тыва АССР-ниң улусчу контроль органнарының ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралы дүүн СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга болуп эрткен. Оон ажылынга республиканың улусчу контроль комитединиң ажылдакчылары, оон штаттан дашкаар кылдыстер эргелекчилери база инспекторлары, районнарның улусчу контроль комитеттериниң болгаш улуг будүрүлгелерде улусчу контроль бөлүктериниң даргалары, «Комсомолчу прожекторнуң» район штабтарының начальниктери база партия, совет болгаш ажыл-агый активи киришкен.

«СЭКП ТК-ның декабрь (1974 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш аңза СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган сорулгаларны күүседир талазы-биле улусчу контроль органнарының ажылының дугайында» республиканың, крайларның болгаш областарның улусчу контроль комитеттериниң даргаларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының түүнелдериниң дугайында» айтырыгны ол хуралга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап кылган.

Чөвүлел хуралга чугаалашкан айтырыгның талазы-биле Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы Л. А. Забоев, Кызыл садында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы А. А. Саян, Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар сектор эргелекчизи П. Ф. Ушаков, Улуг-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы В. Х. Идам, Тываның электри четкилеринде улусчу контроль бөлүүнүң даргазы М. А. Сокоренко, «Комсомолчу прожекторнуң» республика штавының начальниги С. С. Ондар олар санал-оналдарны берген.

Чөвүлел хуралдың ажылынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме киржип, чүве чугаалаан.

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймааның бир бөлүк партия ажылдакчылары апрель 16-да Кызылда чедип келген. Олар бистиң республиканың партия организацияларының ажылының дуржулгазы-биле таныжар.

Партия ажылдакчыларының ол бөлүүн МАРН-ның Убса-Нур аймак комитединиң секретары Р. Хасаг баштап чоруур. Бөлүктүң составында МАРН-ның аймак комитединиң лектору Д. Бадам-Сюрен, Мурнуу-Гоби сумунуң партком секретары Ж. Цэпэл, Зунханкай сумунуң партком секретары Д. Доржгочоо олар бар.

Келген аалчыларны СЭКП Тыва обкомунуң секретары Дандар-оол Көк-Хунаевич Ооржак хүлээп алган.

* * *

Моолдуң Араттың Революстуг Намының Завхан аймак комитединиң секретары Г. Росоо, аймактың «Туяа» солуннуң редактору Р. Пүрэвшав бистиң республиканың найысылалында чедип келген. Олар Тываның ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чедиишкиннери-биле таныжып, ажылының арга-дужулгазын солушкан.

Аалчылар «Шын» солуннуң редакциязынга, республика типографиязынга барып, ажылдакчылар-биле ужурашкан.

(Бистиң корр).

Улуг тиилелгеге тураскааткан

1941—1945 чылдардагы Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң тиилээнинин 30 чыл оюнга тураскааткан эртем конференциязы Совет Армиянның Төп бажыныга апрельдиң 17-де ажылдап эгелээн.

Конференцияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко эге сөзү-биле ажыткан.

(СЭТА).

Даштыкы информациялар

МАЙ 1-ГЕ УТКУШТУР

⊙ **ПРАГА. Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырарының хүну** — бо чылдың Майның бири делегейниң капиталистиг кризизи-биле холбаштыр онза ужурдузалыг бооп турар, чүге дээрге оон үржүктары капиталистиг күрүнелерниң ажылчы чоннарының экономиктиг байдалынга хоражыг салдарын чедирип турар — деп, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга Майның биринге холбаштыр кылган кыйгырыында чугаалап турар.

1975 чылдың майның бирзи фашизмни ашкан Тиилелгениң бичии-ле мурнуу чарыында демдеглеттинер. Ол тиилелгени бүгү делегейниң улустарының, хамыктың мурнунда делегейниң ийиги дайынының үезинде шиитпирлиг рольдуг болган маадырлыг совет улустуң болгаш оон шериинин үндүрген улуг күжүнүн ачызында чедип алган.

⊙ **ГАВАНА. Кубаның ажылчы чоннарының профэвилел төвү** ортулуктуң ажылчы чоннарын социалистиг чарышка чаа-чаа чедиишкиннерлиг майның бирзин ужуражырынче кыйгырган.

Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге холбаштыр Кубаның ажылчы чоннарының профэвилел төвүнүн парлаан кыйгырыгларында фашистиг Германияны совет улустуң ашкан Тиилелгезиниң төөгүлүг ужур-дузазын, оон 30 чылын бүгү депшилгелиг кижи төрелгетеннің демдеглеп эрттиреринге белеткенип турарын айытпышаан, Кубаның ССРЭ болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле акылунма найыралын улам быжыглаарының чугулазын онзалап демдеглээн.

⊙ **БУХАРЕСТ. Социалистиг Румынияның шахтёрлары** делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырарының хүнү— майның бирин шалыпчы күш-ажыл-биле уткуп, демдеглээринге белеткенип турарлар. Олар бо чылдың баштайгы кварталында пландан ажыр 220.000 тонна хөмүр-дашты, 3.200 тонна демир рудазын, 1.400 тонна чести, коргулчунну казып тыпкан.

⊙ **БОННГ. Барыын Германияның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының эң улуг организациязы** — Немец профэвилелдериниң каттыжыышкынының (НПК) федералдыг баштаар чери майның бирин байырлаарынга холбаштыр кыйгырыг үндүрген. Ында реакцияның болгаш монополия каттыжыышкынарының күштеринге удур ГФР-ниң профэвилелдериниң бир демниг хөлелириниң чугулазын демдеглээн.

(СЭТА).

ПЕДАГОГИКА АРНЫ

Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары! Өөредилгениң шынарын бүгү хемчеглер-биле бедидиңер, улус ажыл-агыйынга ажылдаар кадрларны белеткээрин сайзыраңгайжыдыңар! Өзүп орар салгакчыларны коммунизмниң идеалдарынга, өөредилгени болгаш күш-ажылды медерелдиг көөрүнге кижизидиңер!

(СЭКП ТК-ның Май 1-ге Қыйгырыгларындан).

ДЕМНИГ АЖЫЛДЫҢ АЧЫЗЫ

Кызылдың № 10 школазынга хамаарышкан микрорайонуң девискээринде, шефтеривис-биле харылзаа чылдан чылче бижигып, чогумчуп кел чыдар. Школаның дирекциязы, партия, профэвилел организациялары бүдүрүлге, албан организацияларының удуртукчулары, школага, ада-неге дузалаар комитеттер-биле кады планнарны доктаамал тургузуп, орта школа неделязын, чыштарны, ужуражылгаларны эрттирерин, школага, өг-бүлеге уругларын өөредилге-кижизидилгезин хейгааараарын айтып ап турар.

Бүдүрүлгенин мурнакчылары-биле ужуражышкыннар, бригадалар-биле класстар арызында социалистиг чарыштың негелделеринге, дүүштүр ажылдаары, өөренири бистин школаның чанчылы апарган № 1, 2 АТБ-лериниң. Чурталга коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зиниң, КТЭК-тин коллективтеринде школаның өөреникчилериниң хөй кезиниң ада-иелери — ажылдап турар. Олар школаның ёзулуг өнүктери, кижизидилгеге дузалакчылары болу берген.

№ 1 АТБ-ниң партия организациязының секретары М. Г. Турбина школаның дилег-чагыларын сагыш човаашкынбиле көрүп, оларны болдуыр-ла хуусаазында бүдүрүп, күүседиринче сагыш салып турар. Ол сески класстарның удуртукчу башкылары-биле кады берге кижизидилгелиг, кошкак өөредилгелиг уругларны ортузунга хөй ажылды чорудуп, профессия шилилгезиниң, күш-ажылчы кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге улуг үлүүн киирип келген.

Хөй-ниитичи, идепкейлиг ада-иелер школага улуг дузаны чедирип турар. № 2 АТБ-ниң профэвилел комитединиң даргазы Середкининиң ийи оглу школаны доозуп үне-даа берген болза, ол школа-биле харылзаазын үспээн. Алдыгы классчы, берге кижизидилгелиг, адазы чок ооллу ол дагдынып алган, ооң өөредилге-кижизидилгезин хайгаарап, салым-чолу дээш сагыш човаап чоруур.

Мурнакчыларның хуу үлегер-чижээ чүгле өг-бүлеге эвес, а хөй-ниитичи, күш-ажылчы кижизидикчи утка-шынарлыг. № 1 АТБ-ниң чолаачылар бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Николаевич Зюзин, РСФСР-ниң Дээди Совединин депутаты Виктор Николаевич Мякишев болгаш өске-даа мурнакчылар класс шактарынга, чыштарга удаа-дараа аалдап кээп, ажылишчи чедишкиннериниң, планныг даалгаларын, бедиткен хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак күш-ажылының дугайын чугаалап бергилээр. Күш-ажыл кижини каастап, ону чонга хүндүткелдиг болдуруп чоруурун уруглар оон улам ханы билип ап, оларның туттунгур чалыы холдарын Төрээн чурт манап турарын медереп билип алыр. Школачылар боттарының өөредилгезиниң утказын билип, социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ону үгле боттарынга эвес, а шефтеринге, чонунга, Төрээн чуртунга бараан болдурганын чоргаарланып мининп чоруур.

Пионерлериниң, комсомолчуларның бүдүрүлгеде бригадалар-биле кады алган социалистиг хүлээлгелериниң хылалдазы, каттышкан чыыштаары, хураллары школачыларга-даа, ажылчыннарга-даа улуг дээштиг, кижизидикчи салдарлыг. Бистин школачыларывыс күш-ажылчы десантылар, «Нооган согун», «Кызыл гвоздика», «Дялээшкин» операциялар, өөредилгезиниң дугайын шефтеринге удаа-дараа рапорттап турар. Чурталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинде комсомол организациязының секретары Светлана Копылованың эгелээшкини солун. АТБ-ниң бодунга байырлыг чыыштарны, хуралларны эрттирип, спортчу маргылдаларны, ужуражылгаларны организастап келген.

И. Б. Викторовтуң колоннаны 8 «б» класс-биле чарыштыг. Мотористер бригадири Н. И. Цембаленко шупту ооллар классы, «берге» 7 «б» класска бо-ла чедип кээп, эки сүмени берип, ооллардан дузаны-даа дилей бээр. Чоокта чаа олар гараж девискээрин арыглаап, 3 тонна ажыг саазын чыгган 90 рубльди ажылдап алган. Мастерская эргелекчизи Александр Егорович Замятин «Бүдүрүлге-биле таныжыңар!» деп беседа-экскурсияны эрттиргилээн. Бистин школаның өөреникчилери Александр Егорович-биле ужуражып чугаалажыр, арга-сүме айтырар. Мастерскаяга олар машиналарны эптежип, станоктарга чондуруп, өрүмнеп турган чечек тарыыр хааржактарны-даа школаынга кылып эккээлер. Хааржактарга өстүрген чечектерин улуг чоргаарал-биле мастерскаяны каастаары-биле чедирип-даа турар.

Шак мындыг демниг ажылдың түннели база өөрүнчүг. Школаның доозукчулары В. Торжевский, В. Дубровский, берге кижизидилгелиг диртип турган С. Бывшев, Е. Кротов, Н. Безотчество, С. Омароз олар мурнунда барып турганы коллективтеринде слесарьлап, токарьлап ажылдай берген. Олар школазынга кээп эки өөредилгенин кижинің күш-ажылчы амыдыралынга кайы кире чугулазын тайылбырлап турар.

Шефтер материал-техниктиг дузаламчыны база чедирип турар. КТЭК-тин, № 1 АТБ-ниң коллективтери школага хөгжүм хеременнерни белекке берген. Ам школага дыштанылга болгаш байырлал кежээлеринде оюн-тоглаа уделгезин школачылар-биле мурнуку чылдарның доозукчуларының кады тургускан оркестри күүседир.

Школаның ада-ие, хөй-ниити-биле бо харылзаазы өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деннелин бедидип, Төрээн чуртка бердинген, бедик медереллиг, күш-ажылга ынак, шынчы хамаатыларны кижизидеринге үлүүн киирип турар.

Е. ТУПИЦЫНА,
Кызылдың № 10 школазының башкызы.

Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурда Пионерлер бажыңы ажыттынга-ла бир чыл четтээн. Ынчалза-даа ооң ажыл-ижи, уругларга алдар-ады сурагжый берген. Ында «Кезээде белен» деп пионержи марштың маршруттарының аайы-биле ажыл эки чоруп турар база районнуң школаларында дружиналарга методиктиг дузаны чедирип, пионер вожатыйларының семинарларын эрттирип келген.

Пионерлер бажыңында янзы-бүрү бөлгүмнер доктаамал ажылдап, конкурстарны, ужуражылгаларны организастап, чараш, солун стендилерни, альбомнарны кылгылаан. Тиилелгениң 30 чылынга уткуштур белеткел ажылдары мында база шапкынчаан. Көжер библиотеканы тургузуп, орта ном чыылдазын тиилелге байырлалынга чедир эрттирерин шиитпирлээн.

В. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: «Пионерлер бажыңының методизи Е. Шолбан танцы бөлгүмүнүң киржикчилеринге танцы өөредип тур.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Башкы дугайында сөс

АЛЫЗЫНДАН ЧАЯАТТЫНГАН

Кандыг-даа тускай мергежилдиг болзунза, эртем-билгиниң делгем орууне чүгле каан башкыларга сеткил үрээнинің ханызындан өөрүп четтиринишкинниң сөстерин үргүлчү илередиксээн кээр. Башкыларның улуг ижин, оларның чогаадыкчы чаагай соруун сеткиливис ханызындан үнелеп, оларга чоргаарланып чоруур бис.

Мактаныр төлептиг башкылар республиканың булун бүрүзүнде кайы хөй. Оларның бирээзи — аныяк башкы Чадамба Шилов.

1965 чылдың алдын күзү, Чаа институт дооскан башкыны Шуйнун кадыкшылга школазының башкылар коллективи эвилеп-эвилдек уткуп ап, баштайгы бергелерни ажып эрттеринге дузалаан. Кадыы кошкак уругларның өөредилгезинге оңза сагыш салыры харыысалгалыг ажыл деп үвени аныяк башкы ажылдап киргениниң эге хүннеринде-ле эскерип каан.

Дувуреэзиннерлиг-даа, өөрүшкү, чеднишкиннерлиг-даа баштайгы чыл ынчаар эрте берген. Ажылынга ыяк бердинген, бичии чаштарның кижизидилгези, оларның өөредилгези дээнде карак кызыл, бодунуң бүтү-ле арга-мергежилин берип чоруур аныяк башкының эки талазын чоп дораан-на чугаалажы берген.

Чадамба Сагаанович Шиловту башкы ажылынга шуут-ла чаяаттынган кижи деп чугаалап болур. Талантылыг боттывынгыр чурукчу, баян ойнаар хөгжүмчү, барбаан четпээн чери чок дуржулгалыг турист, мергежилдиг фотограф дээш оон-даа өске арга-мергежилдер, өнзагай мөзү-шынар ооң бүдүжүнде бар.

Аныяк башкы Чадамба Шилов Шуйнун кадыкшылга школазынга өөредилге эргелекчизи болуп ажылдап турган, ооң өөредилге-материалдыг базазын бижиглаарынга, методиктиг чаа чүүлдерни нептередиринге төлептиг салыышкынын киргген. Ооң ында үстүг будуктар-биле бижээн, чураан ажылдары ол школага турасказал болуп артып калган.

Чадамба Сагаанович сөөлгү каш чылларда Шекпээр ортумак школазында ажылдай берген. Класстан дашкаар ажылдарының организекчызы хүлээлге хөй талалыг, чүс-чүс өөреникчилериниң келир үезинбиле сырый холбашкан.

— Башкының профессиязы нарын болгаш солун. Ол хөй күштү, кызымаккай чорукту, хамаарышкан ажылына чогаадыкчы болуруи чегээр. Бичии чаштарны кызымак чүткүлге өөредип, оларның угаан-медерелин хевирлээри — хүндүлүг ажылдарының бирээзи. Ынчангаш тодумнуң шилип алган профессиямны кончуг хүндүлээр, анаа ынак мен—деп, ооң чугаалаан сөстеринде бодунуң харылаан турар ажылынга бедик харысалгалының бадыткалы илереттинген.

Бо башкының дуржулгазында кол чүве кичээл бүрүзүнге баш удур белеткелди эки кылыр, өөренип эрткен чүүлдерин системалыг, доктаамал катаптаар, кичээлге көргүзүг материалдарын ажыглап, тус-тус өөреникчилер-биле ажылдап, методикада чаа чүүлдерни ажыглап турары болур. Башкы өөреникчилер-биле эптиг-эвилдек, олардан негелдени-даа, эйтырыгны-даа тургузуп билир. Ол кичээлден дашкаар үелерде дараазында өөренир темаларга таарыштыр чаа аргаларны дилеп тып, методиктиг журналдар, ажылдар-биле танышкан олурар.

Чадамба Шиловтуң ажылдан турары Шекпээр ортумак школазы 1968 чылдан бээр районнуң школачыларының уран чүүл көрүлделеринге колдуунда-ла бирги черни ап келген. Чүге дээрге школада янзы-бүрү бөлгүмнер доктаамал ажылдап, класстар аразында уран чүүл маргылдаалары үргүлчү эртип турар. Ооң ангыла школада техниктиг чогаадылга талазы-биле конкурсту эрттирери чанчыл болган. Анаа шылгараан ажылдар район делгелгезинге киржир. Бо талазы-биле Чадамба Сагаановичиниң удуртканы аныяк үе шеверлер шаннадыг черлерни чыл санында ап келген. Өөреникчилер башкызының удуртулгазы-биле шуугай ыяшка чурумалдарны уран-шевер аргалар-биле кылып турар. Маңаа база тывынгыр чорук уругларның чогаадыкчы сонуургалын, арга-мергежилин көдүрериниг улуг рольду ойнаан.

Шекпээр ортумак школазында Чадамба Сагаановичиниң дорт киржилгези-биле ажылдап турар туризм бөлгүмү чүгле Барыын-Хемчик районда эвес, а харын республикада сурагжый берген. Үк болгумнуң киржикчилери турисчи слеттарга эки көргүзүглерни чедип ап, төрээн чериниң каас-чараш бойдус чурумалын хандыр билип, өөренип ап, билиглерин байыткан.

Ол школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарын экижидип, кичээлден дашкаар дээштиг хемчегларни алырынче Чадамба Шилов баштаан башкылар кол кичээнгейин салып, багай эвес түннелди чедип ап келген. Шекпээрниң школачылары чангыс чер-чурттуглары — алдарлыг кижилер дугайында альбомнарны кылып белеткээннер. Школа музейи көрүштүг кылдыр шимел дериттинген. Ында Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, тыва эки турачылар — школачы чаштарның күзелчиг аалчылары. Тыва эки турачылар Чөт болгаш Шет дугайында альбомнар школа музейинде көскү чери эөлеп турар. Ону школчылар совет улустуң фашистиг Германияны тиилээнинің 30 чылынга турасказаткан.

Чадамба Сагаанович Шилов хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип, көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга лекция, беседаларны номчуп, ак сеткилдиг ажыл-херээ-биле шекпээржилериниң хүндүткелин чаалап ап шыдаан. Аныяк коммунист, школада партия бөлүүвүүн удуртукчузунуң тыынгыр-сагынгыр сүмелериниг башкылар чоргаарланып, анаа улуг өөрүшкүзүн, чоргаарлын илередип турар. Чадамба Сагаанович хемыктың мурнунда башкы өөрүнге бодунуң хууда күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК,
Д. САЛЧАК.

ХӨРЕК ДЕМДЭЭН ТУРГУСКАН

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиуму «РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы» хөрек демдээн РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг аттың эдилекчилериниг тыпсыры-биле тургузар дугайында Чарлыкты хүлээн алган. Ол хөрек демдээн РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты ооң мурнунда чылдарда алган кижилерге база тыпсырын Чарлыкта айыткан.

«РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы» демдекти хөректиң оң талазынга кадаар. Ол 26 мм диаметрлиг тырыкы хевирлиг. Үстүү кезээнде кадыыр болгаш маска бар. Ортузунда — РСФСР-ниң ШКОЛАЛАРЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ БАШКЫЗЫ — деп үш одуругда бижик. Ооң алаанда ажыдын каан ном кырында бүрүлүг будук бар. Номдан бүгү талаларже хереллер үнген. Демдектің ниити өңү ак, кадыыр, маска, ном, бүрүлүг будукту чыпшырып каан. Демдекти дээрбек дузазы-биле астыр дөрбелчинде кошкан. Дөрбелчиниң иштинде кыдырык торгу. РСФСР-ниң Күрүне тугунун аайы-биле өңнеттинген (солагай талазында 5 мм — ак-көк, ооң арткан 15 мм кызыл өңнүг). Тырыкы болгаш дөрбелчин монгүн өңнүг холадан кылдынган. Дөрбелчинде кызарөк бар.

НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Ортумак школага математика эртемнерни өөредири амгы ниитилелдиң өзүп орар салгалын математиктиг билиглербиле, ооң арга-мергежилдерин өске эртемнерге ажыглаарынга херектиг кылдыр чепсеглээринге чугула. Математиканы шингээдири, билип алыры кижиниң угаан-медерел сайзыралынга, сагынгыр, тывынгыр болурунга улуг ужур-дузалыг.

Кызылдың башкы институдунга, конкурстан дашкаар киреринің экзаменнеринге математика комиссиязынга хөй чылда киржип келген үемде бодумнуң хайгааралдарымны, ооң түннелдерин борта бижикседим.

Киреринин экзаменнериниң үезинде математика комиссиязының кежигүннери хөй-хөй харыыларны дыннап, бижимел ажылдарны хынаар. Оортан бистин республиканың школаларында математика башкылаашкынының дениели иле көстү бээр. Доозукчуларның математиктиг билиглериниң чылдан чылче экижип орарын демдеглевишаан, киреринин экзаменнериниң негелделеринге ам-даа дүүшлейи турарын чугаалавас арга чок.

Киреринин экзаменнеринге бижимел болгаш аас-биле харыыларның чамдык негелделеринге, доозукчуларның харыыларының четпес талаларына доктаап көрейн.

Математикага бижимел экзаменге стереометрияны тригонометрия-биле холбаар геометриялыг бодалга албан турар болгай. Ол бодалгага хамаарыштыр тода, билдингир шыйыгны тургузары чугула. Чамдыкта фигураның дөжээн, дооре кескевин, азы ийнде ханаларын ангы шыйыгга көргүзери эки. Көзүлбес талаларын үзүктелчек шугум-биле көргүзери-даа бар. А бижимел ажылдарның хөй кезинге бо негелделер күүсеттинмейн турар. Шыйыглар хөлүн эрттирбора-бүдүн, бичии хемчээлдиг, көстүр, көзүлбес шугумнарны ылгаваан, хол-биле шыйгылап каан, ыргак-дагыр болур. Оны тургусканының тайылбырлалы чок. Чамдык доозукчулар ийи граньныг булуунун линейлиг булунун, фигураның ийнде граньнары-биле дөжээнин аразында булунун безин тургузуп билбес болгулаары чөгенчиг. Фигураның бердинген шөлүн, объемун барымдаалап линейлиг хемчээлдерин: талазын, булунун, бедиин тывар бодалгаларга бергедээшкиннер хөй таваржыр.

Үш-булунчуктун шөлүн санаар бодалгаларга алды класска-ла өөренгени «үш-булунчуктун шөлү, дөжээн бедиинге көвдеткениниң чартыынга деп» деп чаңгыс дүрүмүү ажылгаарынга өйлежип каар. Үстүү класстарга өөренген үш-булунчуктун шөлүн тывараның бөдүүн формулаларынга чаңчыпаан болур. Деннел эвестерниң шынарлары — оларны бодаарынга үндезин. А бистиң доозукчуларывыс деннел эвестерге алан азып каар чылдагааны ол шынарларны билбезинде. Квадраттыг үш кежигүнүү шинчилээриниң чамдык таварылгалары доозукчуларга билдингир болур ужурлуг. Ынчалза-даа ону ажыглаар таварылгаларда сюп эртер аргаларын дилээн азы шуут бодавайн баар таварылгалар кайы хөй.

Логарифмниг, көргүзүүчүлүг деннелгелерни, деннел эвестерни бодап шыдаваны ындыг функцияларның шынарларын четче билбезинде. Тригонометриялыг функцияларга хөй частырыгларның үндезини оларның эде тургузугларының кол-кол формулаларын шингээдип албаанында.

Бодалганы азы чижекти бодап алгаш ону сайгарбас, үнген түннелин хынавас чорук доозукчуларның теоретиктиг билиглериниң ханы эвес, практика кырында ажыглаттынмайн келтении херечилеп турар.

Математикага аас-биле экзаменнерниң түннелдери бижимелинден дээре-даа болза, аас-биле харыыларга доозукчуларның билииниң чаңгыс аай эвези, долу, четче эвези чүдеп иле көстүр. Үш-булунчуктуң трапецияның ортаакы линиязы деп чүл деп айтырыгга харыылай албас, ооң шынарларын билбес таварылгалар бар. Формулаларны билир-даа болза, ону үндуре албас болгулаар.

Доозукчуларның аттестадында салдынган демдектери-биле билииниң аразында карышкак ам-даа читпээн. Математикага эки болгаш тергиин эки демдектиглер безин багай демдектерге дужаап турары ооң херечизи. Сөөлгү чылларда дужаагаан ооллар, кыстардан киреринің экзаменнерин бүгү негелделеринге дүүштүр дужаагаан кижилер саныг.

Ынчангаш бистиң институтуң математика кафедразы көдээ аныяктарны киреринің экзаменнеринге белеткээр бот-өөредилгелиг курстарны ажыткан. Ооң дыцнакчыларынга хыналда ажылдарны чорудуп, күүсеткенни хынап, консультацияларны бижимел-биле эрттирип турар. Кызылдың бодунда аныяктарга физика болгаш математиканың кежээки курстары ажылдап турар. Киреринин экзаменнериниң чижек-хевирлерин, ону күүседириниң аргаларын ол курстар берип турар.

Школаларда математика башкылары институттуң курстарын өөреникчилериниң математиктиг сайзыралын, сонуургалын көдүрериниг ажыглаа болурунуң аргалары бар деп бодаар мен.

Математика кижи бүрүзүнге кайы хире ажыктыгыл деп чүвени тайылбырлаан хөрээ чок боор. Доозукчуларның билигмергежилин программаларның, үеинн негелдезинин деннелинче бедидери башкыларының ыдыктыг хүлээлгези.

Т. СМИРНОВА,
Кызылда күрүнеиниң башкы институдунуң башкызы.

ФРОНТУЧУ БАШКЫЛАР

Дайын чылдарында фашизмни чылча шаварынга киржип чораан эрес-маадырлыг кижилер бо хүннерде бистиң аравыста тургузукчу ажыл-иштиг шудургу даймычылары. Оларның аразында кымны чок дээр. Ажылчын, колхозчу, эртемден, эмчи, инженер, чолаачы... Улус өөредилге системазында келир үениң салгалының салым-чолу, эртем-билии дээш бүгү күжүн бараалгаткан башкыларның одуруунда фронтучулар база эвээш эвес. Чижээнге тыва эки турачыларның одуруунга тулчуп чораан, ам Таңды районнуң Кызыл-Арыг школазында Санчат-оол Оюнну, Чөөн-Хемчик районнуң Бажың-Алаак школазында Куулар Семис-оолду-даа адап болур.

Фронтучу башкылар бо хүнгү кичээлдеринге, ужуражышкыннарга совет улустуң араатанзыг дайыннарга удур кадыгдошкун демиселин боттарының көргенин ёзугаар, боттарының тулчуп чорааның школачыларның, аныяктарның сагышсеткили дойлуп кээр кылдыр тода, солун чугаалап, оларга дириг маадырлар кылдыр көстүп чоруурлар.

Кызылдың № 6 школазында орус дыл болгаш литература башкызы Мария Прокопьевна Ермишкина (солагай талазында чурукта) дайын чылдарында танк кезектеринге санитар-инструктор боп, хөй-хөй тулчуушкуннарга киржип, өртөнген, үрелген танкылардан балыглаткан дайынчыларның тынын ап чораан. Мария Прокопьевна тиилелге дээш Берлинге чедир демисежип, чаалашкан. Ооң хөрээн дайынчы Кызыл Сылдыс ордени болгаш медальдар-биле кады «Улус өөредилгезиниң тергиини» демдек, Ленинчи юбилей медалы каастап чоруур...

— Чогаадыгларыңарны сайгарып көргенивис бо. Черле эки-дир. Бүдүн кыдырааш ажыр-даа бижээн кижилер бардыр. Дайын үезинде маадырлыы-биле өлген дайынчыларның күзел-соруун, Төрээн чуртунга бердингенин дөзеп салгаарын шуптуңар сеткилиңерден даңгыраглаан-дыр силер, уруглар. Ол дээш четтирдим!—деп Кызылдың № 8 школазының сески клазынга орус дыл кичээлинге мындыг сөстерни орус дыл болгаш литература башкызы Капитолина Алексеевна Куванова (ортузунда чурукта) өөреникчилеринге түүнеп чугаалады. Капитолина Алексеевна база Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Элээн каш дайынчы медальдарның эдилекчизи. Дайын доозулган соонда бодунуң бүгү күжүн, энергиязын, билиин бичии чаштарны төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидеринге бараалгаткан. 1952 чылдан бээр Тывада башкылап келген.

№ 6 школада М. П. Ермишкинадан аңгыда 5 фронтучу ажылдан турар. Оларның бирээзи Федор Иванович Коптев (оң талакы чурукта) Прибалтикага, Чөөн Пруссияга кадыгдошкун тулчуушкуннар үезинде аар балыглаткаш 1944 чылда халашкан. Ам ол школада күш-ажыл башкызы.

Төрээн чурту дээш, аас-кежик, келир үе дээш амы-тынын харамнанмайн демисежип чораан дайынчылар бөгүн база-ла бистиң аравыста тайбың иште хаара туттунган ажылдап, чурттап чоруурлар. Чалыы салгалдың өөредилгези, кижизидилгези дээш олар ам сагыш салып чоруурлар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

КАТТЫШКАН ПЛЕНУМ

Ада-чурттун Улуг дайынынга совет улустун чижеглеп, деннээр чүве чок маадырлыг чоруу — бистиң хөй национаддарывыстын литературазының болгаш уран чүүлүнүң мастерлериниң соруктуг уран чогаал ажылының төнмес-батпас үнер дөзү бооп турар. Бүгү улустун байырлалының бүдүүзүүде Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга, апрель 15-те ССРЭ-ниң чогаадыкчы эвилелдериниң болгаш организацияларының баштаар черлериниң Ада-чурттун Улуг дайынынга совет улустун Тиилелгезиниң 30 чылынга холбаштырган каттышкан пленуму болган.

Эштер А. Н. Кириленко, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. Н. Капутонов, К. Ф. Катушев оларны чыылганнар чылыы-биле уткаанар.

Пленумнун киржикчилери СЭКП ТК-ның Ленинчи Төп Комитединиң Политбюро составын СЭКП ТК-ның Чиигине секретарь эш Л. И. Брежневти баштадыр хүндүлүг президиумга улуг сорук киришкиннер соңгаан.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. М. Марков пленумну ажыдарда, мынча деп чугаалаан:

— Ада-чурттун Улуг дайынынга совет улустун төөгүлүг Тиилелгезиниң 30 чылы — чүгле совет кижилериниң байырлалы эвес. Ону бистиң-биле кады социалистиг чурттарының улустары, буруңгаар деп-шилгелиг бүгү кижи төрелгетен байырлалдыы-биле демдеглеп турар.

Совет уран чогаал интеллигенциязы дайыныңы баштайгы шактарындан эгелээш-ле, дайынга удур демисежиринге боттарын бүрүү-биле берген. Уран чүүл болгаш чечен чогаал күчүлүг чепсек болу берген.

Чүс-чүс журналистер, чогаалчылар, кинематографистер болгаш өске-даа чогаадыкчы ажылдакчылар тулчуушкуннар шөлдеринге ажылдап тургаш, эрес-дидими-биле амы-тынын бергеннер. Ынчангаш Төрээн чурттун хосталыры болгаш фашизмни тиилээри дээш боттарының амы-тынын бергеннерге бөгүн бажывыс мөгейтип, сөгүрүп турар бис.

Пленумнун киржикчилери маадырлыы-биле өлгеннерге тураскаал кылдыр минута иштинде туруп келгеш, ёзулал кылганнар.

Совет культураның ажылдакчылары СЭКП ТК-ның «1941—1945 чылда Ада-чурттун Улуг дайынынга совет улустун Тиилелгезиниң 30 чылының дугайында» доктаалын сорук киирикчи документ кылдыр хүлээп алганнар. Бистер боттарывыстың бөгүнгү чогаадыкчы ажыл-иживисти дайын чылдарының эрес-маадырлыг чоруктары-биле холбаштырып турар бис. Оон үжүрүндан бистер, бистиң уран чүүлүвүс болгаш чечен чогаалывыс-даа дайын темазын үргүлүү чырыдып турар-дыр — деп, Г. М. Марков оон ынай демдеглеп чугаалаан.

Бо хүннерде бүгү чуртта Тиилелгениң 30 чылын байырлаарынга белеткел калбарган. Бистиң чогаадыкчы эвилелдеривис ол бүгү улустун хөрээнге база идепкейлиг киржип турар. Фронтута болгаш тылга-даа бүгү улустун маадырлыг, чижеглээр чүве чок эрес-дидим чоруун чечен чогаал-биле көргүзери — чогаадыкчы интеллигенциниң бедик хүлээлгези турган болгаш ындыг бооп-даа турар.

Кинорежиссёр, ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар черинин секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. А. Герасимов тиилээн Октябрьның үе-чадазын пленкага көргүзериниң төөгүлүг даалгазының совет кинематографка таварышкан турганын чугаалаан. Бистиң кижи бүрүзүнүң чурттап эрткен чылдарының иштинде Ада-чурттун Улуг дайынының бооп турган хүннери онзазы-биле уттундурбас. Эрткен үжен чылдың шуптузунда Ада-чурттун Улуг дайынының дутайында тема совет кино уран чүүлүнүн хөгжүлдезиниң эң чугула кезээ бооп келген.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин дарзазы Н. А. Пономарев бистиң чурулга уран чүүлүвүстүң эң үнелиг эртинелерин, орус чечен чогаал культуразын узуткаарынче фашизмнин чүткүп туруунун чугаалаан. Совет кижилер бистиң уран чүүлүвүстүң өндүр улуг чогаалдары-биле кады делегей культуразынга, немец улуска хамаарышкан чогаал чүүлдерин база-ла камгалап алганнар. Совет чурулга уран чүүлүнүң ажылдакчылары дайынның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, дайынчы одуругга канчаар туржуп эгелээнин оратор чугаалаан. Улустун маадырлыг чоруу совет уран чүүлдү шыныг чоруктун улуг күжү-биле болгаш бистиң демиселивистиң шыныныга бүзүрел-биле сорук киирип, байлакшыткан.

Кажан үгер-боолар дааштап турда, чогаалчылар база-ла аная слурбаанар. Бистер бүгүн чогаалчыларны-даа, журналистерни-даа фронтучуларбиле кады чаңгыс одуругда дайынчы чыскаалда кылдыр санап турар бис, чүге дээрге, бистиң хөй национаддыг литературавыстың чоргааралы бооп турган чус-чус прозаиктер болгаш чогаалчылар дайынның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, солунларга болгаш радиога-даа ажылдап эгелээн — деп, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин даргазының оралаккызы Л. Н. Толкунов чугаалаан.

Бөгүн совет журналистиканың кол сорулгаларының бирээзи болза, дайын сөөлүнде эрткен үжен чыл иштинде делегейге болган улуг өскерилгелериниң утка-шынарын бүгү совет кижилериниң мээ-медерелинге синиктиг тайылбырлап, чедирери бооп турар-дыр.

Литератураның болгаш уран чүүлдүң пленумга чүве чугаалаан ажылдакчылары — Совет Эвилелиниң Маадыры, чогаалчы Ю. О. Збанацкий, ССРЭ-ниң улустун артизи Л. И. Касаткина, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, шулукчу А. А. Сурков, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы композитор К. В. Молчанов, ССРЭ-ниң улустун архитектору В. А. Король, ССРЭ-ниң улустун артизи Л. Э. Фреймане болгаш өскедаа дыка хөй кижилер Ада-чурттун Улуг дайынының үезинде совет улустун деннээр чүве чок маадырлыг чоруктары культура ажылдакчыларын бистиң маадырлыг үевиске төлептиг чогаалдарны тургузарынче үргүлүү сорук киирип келген болгаш моон-даа соңгаар сорук киирип онзалап демдеглеп турганнар.

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары, ССРЭ-ниң улустун артизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Т. Н. Хренников түнел сес ап, чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң чогаадыкчы эвилелдериниң болгаш организацияларының баштаар черлериниң каттышкан пленумунуң киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге байырлыг чагааны чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

Бай-Тайга районнуң амыдырал хандырылга комбинадының даараныр цеги планның даалгаларын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Олар март айда 1000 рубльге чонга ачы-дуза чедирер турган болза херек кырында 1100 рубльге ачы-дузаны чедирген. Бо коллективте хоочун ажылчыннарның бирээзи, дөртүү разрядтың даараныкчызы Чылбак Санчаевна Серен-Чимит. Ол эң-не нарын чагыглар — кышкы, күскү эр, херээжен тоннарны, костюмнерни даарап турар.

ЧУРУКТА: даараныкчы Ч. С. Серен-Чимит ажыл үезинде.

В. ШАЙФУЛИННИҢ тырттырган чуруу.

Депутаттың булуңу

МАЛЧЫННЫҢ ААЛЫНДА

Час дүшкен. Хүннүн чылыг хереллери хөвек ышкаш ак харны чоорту эзилдир чип, дагларда мээстер бөрзеннип, карандылап эгелээн. Частың бо хөглүг эргилдези болунуң долу эргезинге шуудан киргелек. Эртен, кежээ соок ам-даа күштүг болуп артпышаан. Малчын бүрүү билир—частың шак ындыг бергелери малга когаралды чедирип болур. Ынчангаш ооң ажаалдазынче кол кичээнгейни салыр.

Өвүрде «Торгалыг» совхозтун Чозада хойжу бригадазының Ак-Кара-Сугда хойжузу Д. С. Анай-оолдун аалынга баргаш, бажыкның эзелериниң биске салган аъш-чемин чип, аяк шайны гартап ора, ижикара чокка чугаавысты эгелединис.

— Бо стол кырында чыткылаар чаа үнген «Шын», «Тыванның аныяктары» солуннарны, «Животноводство» журналды үргүлүү номчуп турар силер бе, Донгак Сарыг-оолович?

— Ийе, доктаамал номчуп турар бис. Чогум хүндүс база хостуг үе-шагывыста, биске номчулгаларны Шура Санчат-оол, Мария Анай-оол ышкаш уруглар кылып берип турар. Олар ном-дептер, солун, сеткүүл номчуурунга кончуг ынактар. Делегейде, Совет Эвиделинде чүү болун турарын боттарының билир шаа-биле тайылбырлап турарлар.

Малчынның ажыл-херээнде чедишкиннерни билип ап олурганывыс база солун. Бо кыш берге болган, хар кылын чаттан болгаш хөртүктээн. Д. С. Анай-оолда төрүүр 288 хой бар, олар онча-менди, хөр чыл ажып турар, ооң хоюнун деңгели эки. Амдыызында 273 хой оолдаан, оларның хураганнары эки доругун турар. Артканнары ам-даа оолдавышаан. Донгак Сарыг-ооловичиниң уруу Мария — комсомолчу сакманщик. Ооң авазы Натпит Дүпчүновна уруунга хамаарыштыр мынчаар чугаалап орар:

— Мээң уруум школаны чедишкиннинг доскан. Ол биче сеткилдиг, аная чүнү кыл дээр болдур, ону дораан-на күүседир чаңчылдыг. Хураганнар ыдарынга, оларны чагыштырарынга, ажаап карактаарынга онза ынак. Иезин арай эмбес хураганнарны бичин кажаага аңгылап алгаш, оларны чылыг сүт азы шай-биле эмискиктеп турар. Бистиң уруувус мал эмчизиниң берген эмиерин хураганнарга ижиртип, оларның доругун өзерин кичээнгейге ап турар. Малга ээ херек дээрзиле моон иле-дир. Кижи бодунуң сонуургалы-биле бүдүрүп кылган ажылының түннелин көргеш, анаа бүдүү амыраар чүве болгай. Мээн уруум Мария база-ла ындыг кижи. Бистерге, назы дөгүн орар кижилерге уруувус улуг дузалыг болун турары өөрүнчүг. Бо чылын Мария 140 ажыг хураганны боду доруктуруп алган. Ооң хураганнарынга немей чаа хураганнар хүн бүрүде база өнмежип турар. Ажыл-ишке ынак кижи алдаржып, ооң ат-сураа алгыыр, эш-өөрүнге кезээде мактаттырар, хүндүледи.

Хоочун малчын өг-бүлеге сакманщиктеп келген аныяктар Лора Кенден-оол, Катя Эдер-оол олар Мариядан хөй-нү билип алган болгаш ону кезээде хүндүлээр. Сакманщик кижиниң ажыл-ижинге хамаарыштыр чамдык айтырыгларны Донгак Сарыг-оолович, Натпит Дүпчүновна болгаш Мария оларын чаа сакманщиктерге эки тайылбырлап бергеиниден олар база үре-түннелдиг ажылдап турар.

Донгак Сарыг-оолович бодунуң өөнүн ишти Натпит Дүпчүновна-биле иитиниң малын ажаап, ону кадарып эгелээнинден бээр 15 чыл ажып турар. Бо аразында ол дыка хөй чаш малды иемей өстүрген. Эки ажылы дээш ону Ленинчи юбилей медалы-биле база 1974 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи деп хөрек демдээ-биле шаннаан. Хоочун малчын район Соьединиң депутады. Ол хүлээлгезин эки күүседип, бодунуң соңгукчуларыбиле үргүлүү ужуражып турар.

Депутат хойжу бо чылын бодунга хамаарыштыр мындыг социалистиг хүлээлгелерни алган: төрүүр чус хойдан 105 хураганны, сараджа уксааның хоюндан 2,8 кг дүктү кыргып алыр. Чайгы сиген кезилдезиниң үезинде 15 тонна сигенни, 1,5 тонна будук-бүрүү чаш хураганга бээри-биле белеткеп алыр. Ол ышкаш хураган адазынга урар 8 тоннадан эрээш эвес өдекти бөлер, бодунуң кыштаанда кажааларын шынарлыг септеп алыр.

Д. С. Анай-оолдуң үстүнде хүлээнгези ооң ажыл-ижинде бадыткаттынып, чедишкиннинг боттанып турар. Ооң кодан хою хөр, чаш хураганнар онча-менди. Малчынның белеткел алганы шиви будуун, ногаан сигенни хураганнар дызырады дайнап чип, арыг-силиг өдээнде дешкилежип турарлар. Депутат малчынның моон соңгаардаз улам чедишкиннинг болурун күзээлинер.

Н. ДАМДЫН.

Делегей бо хүннерде

КУБАНЫҢ КП ТК-ЗЫНЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ КЫЙГЫРЫЫ

ГАВА́НА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюрозу партиянның 1-ги съездизин 1975 чылдың декабрь айда чыылзырар деп шиитпирни үндүрген. Компартияның ТК-зының бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-министри Фидель Кастронун ат салганы ТК-ның Политбюрозунуң куба улуска Кыйгырыында ол съездиге революцияны камгалаары дээш база социализмниң суурун тургузары дээш эрткен чылдарда партияның болгаш улустун кылган ажылдарының айтырыгларын көөрү-биле киирерин чугаалап турар. Ол съезд Кубаның иштики болгаш даштыкы-даа политика талазы-биле Кубаның келир үеде ажыл-чорудулгазының үндезинин салыр, Компартияның Уставын хүлээп алыр. Оон ангыда анаа республиканың Конституциязының төлевилелин көөр, экономиканы улуттур системаны болгаш улус эрге-чагыргазының органнарының ажылының программазын тодарадыр, а ол ышкаш партияның политиктиг, экономиктиг болгаш иитилел ажыл-чорудулгазының кол-кол директиваларын ажылдап кылыр, ооң Төп Комитедин соңгуур.

Компартияның ТК-зының Политбюрозу Фидель Кастронун даргалаашкыны-биле съездите белеткелдиң төп комиссиязын тургускан.

Чоокку үеде Кубаның бүгү партия организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар эгелээр.

Кыйгырыгның түннелинде съездини Төрээн чурттун болгаш социализмниң эрге-ажыктары дээш чаа-чаа тиилелгелер-биле төлептиг утку-урунун чугулазын айыткан.

МАРН ТК-ныҢ кыйгырыглары

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК-ның майның 1-ге уткуштур парлаан кыйгырыгларында бүгү чурттарның ажылчын ангызының болгаш ажылчы чоннарының дайынчы авангарды — акы-дунма коммунистиг-болгаш ажылчын партияларга, совет улуска, акы-дунма социалистиг чурттарның улустарынга, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг демкаттыштырылгазының МАР-да социалистиг тургузуушкунга дорт киржип турар чурттарының специалистериннге изиг байырны чедирип турар.

Фашизмни ашкан төөгүлүг Тиилелгениң 30 чылынга, кижи төрелгетенни фашистиг кулданыышкындан хостаан маадырлыг совет улуска болгаш ооң Чепсектиг Күштериниге алдар болдурган йөрээл салыышкынары кыйгырыгларда киирип турар.

Хосталга, хамаарышпас чорук болгаш национал эптежилге дээш демисежип турар маадырлыг вьетнам улуска, Азий дипке айыыл чок болур чорукчуң системазын тургузары дээш демисежип турар бүгү улустарга МАРН ТК байыр чедирип турар.

Пномпень хостаттынган

БАНГКОК. (СЭТА). Апрельдиң 17-де даңгаар эртен Пномпеньде шериг хунтазының удурланыышкынының сөөлгү кезектерин базып узуткаан. Дайынның бүүзүлөтнен бөлүглелдери дүжүп берген. Хоорайже камбоджа патриоттарның көл күштери кирипкен.

Д. Биедичиниң медеглели

БЕЛГРАД. (СЭТА). Совет Эвилелиниң чоинуң бисти найыралдыг уткуп ап турганы бистиң чурттарывыс биле улустарывыстың аразында найыралдыг сагыш-сеткилдиң илерели болган деп, ЮСФСР-ниң күүсекчи эвилел. хуралының даргазы, ЮКЭ ТК-ның Президиум кежигүнү Д. Биедич Белградка чаңын келгеш чугаалаан. Экономикалың, эртем, культуразын хөгжүдерингe совет улустун улуг чедишкиннери менээ кайгамнык соңуургаңчыг болду деп, ол демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев-биле беседавыс чүректің ханыызындан найыралдыг эрткен болгаш Югославия биле Совет Эвилелиниң аразында харылзаларны үргүлүү калбартырынче чүткүлдү илергейлеп көргүскен деп, Д. Биедич чугаалаан.

Аалчыларны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Совет чазактың найыралдыг эвилеҥ хүлээп алганынга өөрүп четтиргенин чугаалаан, чугаалажыышкыннар хүндүлежир, эш хуузунда билчиишкиниг эрткен деп, Д. Биедич демдеглээн.

ХУРААЛДА ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Министрлер Чөвүдели экономика талазы-биле элээн хөй чугула шиитпирлерни үндүрген. Электри энергиязы кылып үндүрүп, ону хуваап турар 14 бүдүрүлгени, демир-орук компаниязын, Португалияның судноларын контрольдап турар ийи компанияны, а ол ышкаш нефтини болгаш нефть продуктуларын садыглаар фирмаларны күрүнении кылдыр хуразаан. Чурттун «Сидеруржика насионал» дээр эң улуг металлургия фирмазын болгаш ТАП деп ужар чүүл компаниязын база хавырган.

Ол ышкаш аграр-чер реформазын эгелээр дугайында шиитпирни база хүлээп алган.

Ажылчы чоннарны ажылбиле эң-не долдур хандырарын көрүп турар программаның кол-кол принциптерин Министрлер Чөвүдели чүүлдүг деп көрген.

Колумбияның ажылчы чоннарының профэвилел каттыжыышкынының Боготага болган II съездизиниң делегаттары чурттун профэвилел шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш колумбия ажылчы чоннарның амыдыралының болгаш ажыл-ижиниң байдалын экижидыр дээш демиселдиң айтырыгларын чугаалажып көрген.

Ол съездиниң ажылдап турган хүннеринде Колумбияның пайысылалының чурттакчыларының «Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазы делгерезин!»—деп, кыйгырыгның адаа-биле чыскаалдары болгаш митингилери болгулаан.

Н. УРТМИНЦЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохониказы).

МУРНУУ ВЬЕТНАМДА БАЙДАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Артиллерия дааштаашкынарының диңмирээшкини Сайгонга безин дыңналып турар апарган. Хосталганың Улусчу чепсектиг күштери Сайгондан 22 км. черде турар, Мурнуу Вьетнамда эң-не улуг дээн ужар чүүл базазын 130 мм аастыг үгер-боолар-биле соксаал чокка боолап турар. Ол базза долузу-биле сандараан, Сайгонуң шериг-агаар күштериниң самолёттарының хөй кезин анаа турар, ооң түннелинде «1—5» база «А-37» дээр шүүргедекчи бомбардировщиктер агаарже ужуп үнер арга чок апарган.

Хосталга шериглери апрель 16-ның эртенинде бир чадаг-шериг бригадазын болгаш бир парашют батальонун чылча шапкаш, сайгончу шериглерни эрик кыдыының Ниньтхуан можузунда өөлүг камгалал черинден үндүр өйладыпкан.

Сайгонуң чөөн талазында 60 километрде турар транспорттун Сюанлок дээр белдирии долгандыр кадыг-дошкун тулчуушкуннар база катап эгелээн. Сайгон биле Сюанлоктун аразында № 1 чазаглыг оруктун 25 километр кезээн Хосталга шериглери эзлеп апканнар.

Улусчу чепсектиг күштериниң бурунгаарлап, кирип турар кезектеринге ол черлериниң чурттакчылары дыка дузалап турар. Олар дыка хөй общиналарга тура халыышкынларны үндүргеш, эрге-чагырганы боттарының холунга алганнар.

Сайгонда үй-балай дувурээзин бооп турар. «Нью-Йорк таймс» солуннуң бижээни-биле алырга, «бай-шыырак сайгончулар боттарының бажыңнарын болгаш автомобильдерин чиик өртекке дүвү-далаш-биле садып, алдынны, доллары, ол хамаан чок... далайга чоруурунга таарышкан хемелерни безин садып ап турарлар». Олар даштыкыже үнер чөпшээред алырын оралдажып, америк, француз болгаш канада элчин черлерин үгеп турарлар.

Тхиеунуң чазаа херек кырында мунчурап, буурааның «Нью-Йорк таймс» солун айыткан. Дыка хөй албан черлери ажылдавастаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Фукуок ортулукка чораан. Оку Тхиеунуң чагырыкчы болүү төп оргулаантан болгаш эрик кырының хсорайларындан аткаарлаан сайгончу шериглериниң хуш-биле аппарганы 40 муң мурнуу-вьетнамнарны хоруглаар лагерь кылын алганы билдиңгир. Элээн каш вьетнамнар-биле ол чугаалажырга, олар аңаа Тхиеунуң шериглериниң драатаизыг хулегерлиг ажылдааннар хөй болган.

Район төвүнде бүдүрүлге, албан организация коллективтери колхозтарга, ылаңгыя малчыннарга шеф дузалам-чызын улам калбартып турар. Эмнелге ышкаш шак ындыг бот-идепкейлиг коллективтерни мактаары чөптүг.

К. ЛАМАЖАП.

БЕЛЕТКЕЛЧИЛЕРНИҢ БЕЛЕЭ

Чөөн-Хемчик районуң белеткел конторазының коллективи тоску беш чылдың доозукчу чылын чедишкиниг эгелээн. Бирги кварталда чоннан дүк садып алыр планы 160 хуу, бода мал кежин садып алыры 127 хуу, эт садып алыры 106 хуу күүсеттинген. Ынчангаш орулга планда көрдүкеннинден 25 хуу хөй болган.

Районуң белеткел конторазын Ада-чурттун Улуг дайынының киржикчизи Василий Андреевич Прокопенко удурттун турар. Белеткелчилер май айның планыг онаалдазын Тиилелге хүүнге чедир күүседирин хүлээнген ажылдап турарлар. Оларның од шиитпириниң күүсеттинериниге чигзиниг турбас.

Чадаана хоорайда Сат Долзат, Бора-Тайгада Ондар Өлзей-оол болгаш өскe-даа белеткелчилер чонуң макталын чедип алганнар. Бүгү белеткелчилериниң аразында май мурнуунуң социалистиг чарыжы калбарган. Оларны СЭКП Төп Комитединиң май 1-ге Кыйгырыглары улам-на хөй-аръ кирип турар. Бо хүннерде үлүгден ажыр кылдыгган ажыл бүрүү — белеткелчилериниң май 1-ге белээ ол.

С. АРЗЫЛАН,

районда белеткел конторазының инструктору.

ШЫНГА ЧАГААЛАР

ХООЧУН МЕХАНИЗАТОР

Чөөн-Хемчик районуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозу механизатор кадрларны чылдың-на хөй-биле белеткеп турар. Аңаа эвээш эвес үлүүн хоочун механизатор Очур-оол Шаңмакович Ховалыг киргеп.

Ол тракторист, комбайнер, чолаачы мергежилдиг. Төрээн совхозунга барык-ла үжен ажыг чыл механизаторлап келген. Чүгле бодунуң совхозунга безин 130 хире механизаторларны белеткээринге киришкен.

Амгы үеде совхозтун үжен хире оолдар, кыстары механизатор курузунда хаара туттунган. Ооң-биле кады Очур-оол Шаңмакович Чадаанының № 1 школазының үстүү классторының өөреникчилерин совхоз төвүнге эккеп, оларга 280 шактыг программаны номчуп, механизаторнуң мергежилинге өөредип турар. Өөреникчилер часкы, күскү сезонларда совхозтуң хову ажылынга киржип, практиктиг билиглерни шиңгээдип алырлар.

Совхоз бүдүрүлгезинге үр чылдарда үре-түннелдиг ажылдап келгени дээш Очур-оол Шаңмакович Ховалыг элээн каш медальдар-биле шаңнаткан. Хоочун механизатор коммунистиг күш-ажылдың шалыычызы деп бедик атты чедип алган.

О. ТӨГҮС.

НЕМЕШКЕН ТУДУГЛАР

«Шекпээр» совхозта Валентин Сарыгларга удурткан тудуг бригадазы ийи звенога үзүлгеп, аразында чарыштыг ажылдап турар. Ооржак Дарый-оол удурткан № 1 звено тудуг ыяжын удур белеткеп турган бирээзинге 500 хой кирер 3 кажааны болгаш малчынга бир чурттаалга бажыңын кылган. Звенода эштер Мөңгүн-оол, Алдын-оол хүн нормазын үргүлүү ажырып, шудургу ажылдап келгеннер.

Монгуш Белек-Байырның № 2 звеноозу тайгага 290 кубометр тудуг ыяжын белеткевишаан, 600 баш хойга бир кажааны, малчын чурттаар бир бажыңны кылып доозуп турар. Звено иитизи-биле 345 кубометр тудуг ыяжы белеткээн.

Совхозтуң дирекциязы тайгада белеткээн тудуг ыяжын тудуг шөлдеринге чогуур үезинде чедирип алырының хемчегдерни алган.

Пилорамада ыяш дилдиркчилери М. Данзы-Белек, М. Агарган, О. Итинге бо хүннерде 125 кубометр эки шыпарлыг маңзаны белеткээн. Оон ыңай столярда чазаныкчы М. Бижик-Байырга удурткан уран шеверлер соңга, рама, хавлгалар кылыры-биле чергелештир кудумчуларга штакетниктерни белеткеп турарлар.

О. ЭРТИНЕ-ОЧУР.

Барыын-Хемчик район.

МАЛЧЫННАРГА ШЕФ

Суурларда коллективтер малчыннарга дузалаар үнелиг чаңчылдар чер болганда калбарган. Эрзиниң район эмнелгезиниң коллективи чижекке айтып болур. Кижини хөй эвес-даа бол, олар шефке алганы «Чаа орук» колхозтуң малчыннарынга доктаамал барып, хөй күш негеттинер ажылдарга бо-ла дузалашкан турганнар.

Марттың ийги чартында, чамдык кодаанларга мал чеми негеттинип келген. Коллективтен шырак 8 кижи составтыг звено аъткарган. Олар кыска үениң иштинде 180 центнер будук-бүрүү белеткээн, кодаанларда таарыштыр дүжүрген.

Апрельдиң эгезинде база бир үнүүшкүн кылган. Бо удаада бирги хой бригадазынга бэргаш, 600 хой кирер кажаның көрженин бүрүн эмтаргаш, дашкаар үндүрүп ариглаан. Ол хүн шефчилериниң аразында Н. Сыдам-оол, А. Доржу, В. Долбаа, Т. Түметей, С. Серенмаа ышкаш

Тиилелгениң 30 чылынга

Кым-даа, чүү-даа уттун-дурбаан

Совет разведчиктериң эрес-дидими

1945 чылдың январь 18-те совет шериглер Пештини фашистерден бүрүн хостаан. Ынчалза-даа Будада бүзәәлеттирген гитлержилер кам-хайыра чок удурланымышкының үргүлчүлевишаан турган. Ынаар совет танкыларының чаза булгаашкының болдурбас дәәш, олар Дунай хемниң көвүрүглерин шуптузун буза тевискен. Бүзәәлеттирген бөлүктүң командылакчызы генерал Пфеффер-Вильденбрухтың штабы хаан ордузунга турган.

Ук ордуну долгандыр камгалалдың каш каът шугумнарын кылган. Бажыңнар кырынга пулеметтарны туртускулаан, чажыт снайперлер ындамында амыр-дыш чок дежурныйлап турган. Кудумчулар белдирлеринде бетондан кылган боолаашкын черлерин, туйбу баррикадаларны дерәән, оларның артынга танкылар адар үгер-бооларны болгаш минометтарны туртускан. Ол-ла бүгү девискәәрниң метр бүрүзүн карак албайн хайгаарап турган.

Ынчангаш совет командылал чери дайзын дугайында эргежок чугула медәәлерин, оларның санын, кайда-кайда турарын билип алыр дәәш хөй күштү үндүрген. Улуг лейтенант Виктор Калгановка командылаткан бистин отряттың разведчиктери дуне када ийи-үш каът камгалал шугумнарын бүдүү әртип кирип турза-даа, штаб турган ордуга чедип чадап турганнар.

Бир катап дайынчы даалга күүседип чораан, Калганов люкче дүжүп кире берген. Ол чорук дайзынның тылынче канализация хоолайларын дамчыштыр чедип болур арга бар бе деп бодалды тывылдырган. Ынчаар хөделири улуг айыылдыг дәәрзи чугаажок. Чүге дәәрге барык бүгү подвалдарны болгаш Будапештиниң канализация системазының улуг кезини гитлержилер камгалалга таарыштыр ажыглаар деп шиитпирләән. Ынчангаш чер адаанга фашистер-биле ужуражыры колдуунда албан турган. Ынчалза-даа хаан ордузунга чедип ап болурунуң кара чаңгыс болдунуп болур аргазы ол бооп чадавас деп чүвени шуптувус билип турган бис. Венгр патриоттар биске Будапештиниң хоорай чагыргазының ажылдакчызы турган, канализация четкилериниң талазы-биле инженер кижи тып берген. Ол кижи Будада канализация хоолайларының нарын планын — оларның кайнаар-кайнаар баргылаанын, кайда үнгүлүүнин сактып чугаалап берген.

Ол план ёзугаар баштай тускай тренировка кылып алгаш, оон соонда мурнуку одуругже чорупкан бис. Шупту он үш кижи бис. Кижи бүрүзү автоматтыг, пистолеттиг, әлүүн каш гранаталыг, бижектиг болгаш противогаздыг. Нейтралдыг шугумда үрелген немец танкының чанында чер иштинче кирген люкка бүдүү соястап чеде бергеш, баштай командиривис Калганов, оон соонда бис ынаар кирип каан бис. Үжүвүс аңаа бистин келиривисти мөнөп чыдып келген.

Карааны чер иштин-биле канализация хоолайын дамчыштыр бичии-даа ыыт шимәән чок, фонариктеривис-биле хоолайның ханазын чырыда аарак ийи шак иштинде чоруп келген бис. Чамдык черлерде хоолай кызаалай берген болгаш, соок суглу дөрт-даяктап үнгеп, сүзүп чораан бис. Телефон апарады-биле кады оон удазының чүктеп алган харылзаачывыс сөөлүвүске чораан. Бистің кайда канчаар бар чыдарысты ол командылал черинче сымыранып дыннадып берип чораан. Ынчан бар чорувуста харылзаа хепертен үстү хона берген, телефон удазыны бир черде үзүлген байдалдыг, харылзаачы дедир чоруур ужурга таварышкан. Бистер харылзаа чок куруг арткан бис. Тудуп алыр дәән «дылдарывысты» кедирери-биле артык противогазтар чүктедип каан киживис агаар чедиштезинден тын девичеп, бачыдап эгелээн. Ынчап чоруй биске шуут четпестеп калган. Командир оны дедир чорудар ужурга таварышкан. Ол аразында оон артык противогазтарын ап алырын база уттупкан болган бис...

Үш шак ажыр чоруп келгеш, хоолайның ийи башкаланы берген черинге келдивис. Аңаа план ёзугаар ангы-ангы черлеп кедәәр үнери-биле ийи бөлүк бооп чарлып алган бис. Калганов дөрт кижи-биле кады оң талаже, а Андреев баштаан алды кижи—бистер солагай талаже әәпкен бис. Үжен хире минута чораанывыс соонда Андреев тура дүшкеш, шуут-ла дорт хөндүрлүп туруп келди. Оон соонга чораан мен бир баскаш, база шуут-ла бүт кырынга туруп, келдим. Чоруп орган хоолайывыс төнген, дашкаар үнер черде келген болган бис. Шактарывыс көөрүвүске, дүнскинин бир шактан он минута ажыр турар. Канализация хоолайы-биле үш шак дөртен минута чоруп келген болган бис.

Мен дужаал ёзугаар, баштай өрү хербектенип үнгеш, люкка чоокшулап чеде бергеш, лынаалаарымга, шимәән. Люкту ажыдар дәәш идеримге, шак доңуп калган. Ажытхаш, дашкаар бакылап көөрүмге, карацгы чер иштинге бодааргa, дүнүн чырык деп чүвезин кедергей. Капистран шөлүнүң чоогунда бичии переулоктуң ужунда келген болган бис. Переулок мүн-не шимәән. Ол дугайын Андреевке илетләәримге, үнүвүт деп дужааган. Люктан үнүп келгеш, каш базым кылаштааш, ол-бо хайгаараарымга, чүве-ле сураг. Ажырбас-тыр деп холум чаарымга, Андреев биле разведчик Глоба люктан үнгулүүш, оон аксын дуглап кааш, менээ каттыжып келгеннер. Люк иштинде үш эживис арткан.

Бистер соок арыг агаарны хөрек долдур амырап тынмышаан, Капистран шөлү кайы сен дәәш оожум чорупкан бис. Шөлдүң ындыы талазында самолеттар боолаар пулеметтарлыг танкылар тур. Оларның бичии-ле ындында үгер-бооларның ийи багареялары турлер. Кожазында кудукчуда ханакарактай тургускан алды униуг минометтар. Оларның артында алгыг аастарлыг, узуч униарлыг улуг үгер-бооларр турлар. Оларның саның санап, калибрлерин билип алдывыс.

Ам бистин дайынчы даалгаыстың ийги кезәә—«дыл» тудуп алыры арткан. Бир улуг Сажынның дештыкы эжинниң аксынга бүдүү чаштынып туруп алгаш, кедеп эгеледивис. Оон люкка чедир бүдүү чеде берип, болур турган. Ye-даа әәтип-ле тур. Чаңгыс-даа фашист көзүлбес. Андреев дашкаш, шагычче үргүлчү көрүп каап турган. Оон әлүүн болганда, хөй каът бажындан бир кижи үнүп келгеш бистің талавысче кылаштанты. Көөрүвүске хертеш бөрттүт, кара савыка пальтолуг офицер кижи болду! Бистин турган эживисти эрте дүжүп чорда соондан үне-ле халыштывыс. Мен автомадым ужазы-биле бажын орта таарыштыр катарымга, барып дүшту. Андреев оон аксын бөөшкүнней каапкаш, холдарын артынга хүлүй шапкаш, эктин орта арта каап алгаш дүрген чорупту. Мен эжимнин соондан камгалап, ол-бо көрдүүп чоруптум. Люкка кымга-даа билдирбейн чедип келгеш, тудуп алган «дылывысты» ынаар, сүп кинриптивис. Ында өөрүвүс ону дүрген-не хүлүүп алдылар. Андреев фонаригин чырыткаш, немецтің арнынга чедире бәәрге, оон коргуп сүртеп, аңгадап девидәән-даа хөлчок. Мырыңай угаанын оскунар чыгыы. Андреев оон бөөшкүүп ушта сол кааптарга, мен турган шериг дужаалын болгаш чүү кылып турарын немецтен айтырарымга, майор кижи мен, хыдыккы үгер-бооларның бригадазының штаб офицери мен деп харылады.

Артык противогаз чок болганда, мен бодумнуң противогазымны ужулгаш, туттурган кижәә бердим. Канализация хоолайларының иштинде янзыбүрү хоралыг газ долу. Карак ажыңнаар, куску келир, баш дескинер. Мен хамык улустуң өөлүнге чоруп орташ, чоорту чыдып каап эгелээн мен.

Хепертен мурнумда бир-ле чүве чырып диди. Тура дүшкеш көөрүмге, чүү-даа билдирбес. Демги чырык-даа чок. Угаан баксырап, дембөөреп эгелээн әвес ыйнаан дел бодап чоруп орумда, демги чырык база катап кесту хонуп келди. Ол-ла чырык менээ орукту удур чырыдып бәәрге, он хире минута болганда өөрүмге чедип келдим.

Глоба противогазын ужулгаш, менче сунду. Кедип алырымга, дораан-ла хөрек хозаш дәән. Ынчалза-даа удаваанда Глоба база-ла баксырап эгелээн. Оон соонда чаңгыс противогазты әлчип-селчип ажылаар ужурга таварышкан бис.

Канализация хоолайының ийи башкаланган черинге кәәривиске, Калганов суг бистаында манап тур. Андреев командирге бистің үнүүшкүнүвүстүң түңнелдерин илеткеди. Калгановтуң бөлүү база-ла чедишкининг хөделген болду. Олар орду кыйынында люктан үнүп келгеш, болур-чогуур разведканы кылгаш, немец командылал штабының оперативтиг килдизинин офицери — обер-лейтенантыны тудуп алган болдулар.

Шуптувус дыка могап турупкан бис. Үргүлүү күдүүп алгаш чоруп кәәрге, оорга-мооннуп шылаары-даа хөлчок, агаар база чедишпес. Чамдыктарывыстың думчуу ханызраар. Бирде бирәәвис, бирде база бирәәвис тендирәәш кәәп дүжерге, аргажып турзузуп ап чораан бис. Оон уламчылап чоруп-ла кзар.

Үнер черинске чедир үш чүс хире метр арткан. Ол чорук биске чаа күштү немәән. Дашкаар үнер люгувус-даа бо-ла келди. Бисти аңаа манап турган эштеривистің дуазы-биле өрү халбактанып үнүп алгаш, противогазтарывысты ушта соккаш, соок арыг агаарны мага хандыр тынып-даа хөлчок бис.

Эртеңгинин беш шак турган. Дайзын билбәәкде мурнуку одурутга үнген чеде бергеш, тудуп алган «дылдарывысты» командылал черинге дужаап берген бис.

...Кадыг-дошкун тулчуушкуннар соонда 1945 чылдың февраль 13-те Венгрияның найысылаанын фашистерден хостаан. Дайзының Будапештиге мөөнчеп алган турган күжүн бүрүн чылча шаварын белеткәәринге бистің разведкавыс болгаш туттурган гитлержи офицерлериң өөруктери чогуур рольду ойнаан.

Алексей ЧХЕИДЗЕ.
Кызыл туктут Дунай флотилиязынга разведчик турган. (ПМА).

ТУЛГАН ЧЕМПИОН

Бүгү-эвилелдің Ленин орденниг «Спартак» эки тура спорт ниитилели тургустунганындан бәәр 40-чыл оюн апрель 19-та демдеглеп эрттирер. Бистің республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилели ол байырлалынга база багай эвес белеткенин, оон бүдүүзүнде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге спортчу маргылдаларны эрттирип турар.

Хостуг хүрешке ол ниитилелдің тулган чемпиону дәәш солун маргылдаа Кызылдың күш-культура бажыңынга болган. Моон мурнунда чылларда бистің республикага хостуг хүрешке денги барымдаалавайн, азы тыва хүрештің дүрүмнери-биле домей ыдыг маргылдаа чаңгыс-даа катап болбаан. Ынчангаш «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң мөгелери ону Тывага бир дугаар организастап эрттиргени ол.

Ук маргылдаага бистің республиканың хостуг хүрешке әң шыырак мөгелери киржип, күжүн шенешкеннер. Оларның аразында хостуг хүрешке ССРЭ-нин спорт мастери Өргелээр Ондар, мастерге кандидаттар Владимир Биче-оол, Олег Доржу, Мөнге Чадамба, Юрий Карбы болгаш оон-даа өске шыырак мөгелер хөй болган.

Үргүлчүлеп келген маргылдааның түңнелинде «Спартак» эки тура спорт ниитилелинде урутларның спорт школазының директору Владимир Биче-оол тулган чемпион болган. Кызылдың башкы институдунуң студентизи Мартыйоол Пильчир ийиги черни ап, үжүүрлешкен.

ЧУРУКТА: маргылдаа үеинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БИЧИИЛЕРГЕ НОМ ТӨВУ

Кызылда пионерлер бажыңы. Кызыл галстуктарлыг бөлүк уругларның катты-хөгүржүмнү үрел тур. Ол аразында өштүүде кызыл пөс баглап алган пионер уруг библиотекадан үнүп келгеш мынча диди:

— Наташа, дүрген бәәр кел. Библиотекада Москвадан солун номнар, чуруктар, Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларының чуруктары келген-дир. Оларны сонуургап көрбүшаан, чаа номнардан бижидип алыыл — дәәш демги өөреникчи библиотекаже дедир кире берди. Наташа базала оон соон дарый углапты.

Библиотеканың иштү чыры-даа аажок, ынчалза-даа арай дакпыш болду. Он ажыг пионер чурум ёзугаар оочурлап алган, шимәән чок турлар. Үр-даа болбаанда олар боттарынга хереглээн, номнарын, рассказтарын тус-тус карточкаларынга бижидип алгаш чоруй бардылар, а дөрт пионер столдар кырында номнарны ажып көрүп, чурула демдеглелдерни тускай кылыраштарынга биживишаан артып калдылар.

— Бо номдан маадырларның аттарын база маадырлыг чоруктуң болган черлериниң аттарын частырыг чокка бижип алдывыс—деп, мурнуку столда пионер чугаалады. Библиотеканың эргелекчизи Мария Родионовна Сенникова оларның чанынга чеде бергеш:

— Ам билдинмес айтырыг бар-дыр бе, уруглар?—деп, айтырарга:

— Чок, шупту билдингир, Мария Родионовна—деп, олурган уруглар харыыладылар.

Хүлүүнгей ажыл-хөрөәнге бедик негелделиг, байлак аргадуржулгалыг, кезәәде әә-харыысалгалыг Мария Родионовна:

— Кончуг эки-дир, уруглар. Бистің Тывадан кымнар Совет Эвилелиниң Маадыры болганыл? Бо хүннерде оларның чурттап, ажылдап турар районуң, совхозуң, колхозуң, бүдүүлгезин, албан черин шын тодарадыры чугула-дыр. Немец-фашистиг әжелекчилерге удур өлүм чок тулушкан ол маадырларывыстың бөгүнгү мурнакчы ажыл-ижи, амыдырал-чуртталгазы силерниң өөрүңнерге солун болуру чугаажок — деп чугаалады.

— Ону албан күүседир бис —деп, уруглар харыыладылар.

— Мен бичии чораан номга кончуг ынак чордум. Максим Горькийниң мынча дәән сөстерин утпас-тыр мен: «Ном — кижиниң өңүүү». Ону сайгарып көөр болза дыка ханы утка бар. Роман, тоожу бүрүзүнде кол маадырларның эки овур-хевири кижиниң угаанмедерелин долузу-биле байыдар, дыл-домзан чеченчидер, кижини маадырлыг чорукче сорук киирер чүве. Мен хүн бүрүде чаа-чаа бичии номчукчулар-биле ужуражып, оларга сүмени ам барык 14 чылдың дургузунда берип келдим. Номчукчуларымның саны чыл бүрүде өзүп турар. Бо хүннерде номнар неделязын эки белеткелдиг эрттиривис. Оон кол темазы — Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг әжелекчилерге удур совет дайынчыларның маадырлыг чоруу болур. Оларның дугайында солун илеткелдерни пионерлер дыннаанар,— деп ажыл-хөрөән Мария Родионовна чугаалады.

Пионерлер бажыңында библиотеканың ажыл-ижи солун, хөй талалыг. Кызылдың болгаш бистің республиканың школаларында библиотека эргелекчилери-биле харылзаа база быжы. Чүге дәәрге пионер ажылынга хамаарышкан үнелиг, методиктиг номнар мында хөй. Пионер вожатыйлары улуг деткимчени албышаан, боттарының арга-дуржулгазын хүн бүрүде байдып турар.

Кызыл школаларының өөреникчилери «Өлүм чок горнист», «Виеладан Одер чедир», «Экин, Варшава», «Кезәәде чыскаалда» деп чаа номнарны бижидип алгаш, улуг хандыкшыл-биле номчуп турарлар. Кызылдың № 14 школазында пионер вожатыйы Светлана Табуева пионерлерни номга хандыкшыдар чаагай хөрекке үлүүн киирип турар. Оон-биле чергелештир оларның ортузунга ханы утка-шынарлыг номчулга конференцияларын бедик децилге организастап эрттирер талазы-биле аргадуржулгазы база улгаткан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Төрәән чурту дәәш маадырлыы-биле өлген пионеолерниң, комсомолчуларның, дайынчыларның өлүм чок маадырлыг чоруктарының дугайында солун кылдыр чугаалап берип турар. Ол аныяк пионер вожатыйы Мария Родионовна Сенникова-биле сырый харылзаалыг. Неделя санында Светлана Павловна библиотекага кәәп, пионер ажылының дугайында методиктиг номнарны бижидип ап турар. Дыштаныла үезинде хоорай школаларының өөреникчилериниң номнар неделязынга совет улустуң фашизмге удур маадырлыг демиселиниң дугайында бижиттинген рассказтарны, тоожуларны, романнарны пионерлер хандыр сайгарып, солун илеткелдерни кылгылаан.

Кызылда пионерлер бажыңында библиотека биче-даа болза, ында 16 муң ном бар. Маңаа чыл бүрүде чаа номнар немежип турар. Бо чылын хоорайның пионерлеринге таарышкан хөй номнарны 200 рубль-биле немей садып алган. Оон аңгыла Москвадан, Ленинградтан, Киевтен ховар номнарны Мария Родионовна Сенникова үргүлчү чагыдып ап, пионерлерге доктаамал бижидип берип турар. Найысылаалдың школаларында пионерлер боттарының билини байыдып, стрял бүрүзүнге улуг Тиилелгениң 30 чыл оюн таварыштыр солун темалыг номчулга конференцияларын эрттиреринге Мария Родионовна Сенникованың үнелиг арга-сүмези улуг болуп турары моон тодаргай.

К. ТАБУРАК.

УРУГЛАРНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың Культура ордузунга уругларның чурулга болгаш техниктиг уран түүлүүнүң делгелгези болган. Аңаа уругларның ийи муң хире ажылдары кирген.

Көрүлдеге № 3 училищениң сургуулдарының, сес чыл болгаш он чыл школаларының өөреникчилериниң, Культура ордузунуң бөлүгмнериниң, «Солнышко» уруглар садыңдан чаштарның сиилип кылган ажылдарын делгээн.

Чурган чуруктар, демирден, ыыштан кылган түүлдер, даараан болгаш аргаан кылыглар көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара туткан. Слесарь хереклелдерин, станоктар модельдерин училищениң өөреникчилери дыка эки белеткээн. Хоорайның ортумак школазының өөреникчилери Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларының техниказының модельдерин хөделип чоруп турар кылдыр кылган. Оларның чураны үгер-бооларны сөөрткен ЗИС-тери, чүк машиналары, дайын үезинде алдаржаан «Катюшалар» көрүкчүлерни сонуургаткан. Бензин сөөртүр прицевтиг машинаны шимчеп турар кылдыр кылган, № 41 училищениң сургуулу В. Чаплыгин хууда көргүзүгте бирги черни алган. Пушка сөөрткен автомашинаның моделин кылгаш ортумак школаның өөреникчизи Дима Захаренко ийиги черни эәлээн.

Сес чыл школазының өөреникчилери Люда Монгуш, Куулар Менделей чурулга болгаш даараан кылыглар талазы-биле бедик үнелелди алган. Уран сиилиглер талазыбиле ажылдардан ортумак школаның өөреникчизи Сергей Засиниң ыяш даштынга өртедип турган кылган портреттери болгаш пейзаждары бедин-биле үнелеткен.

Көрүлденің түңнелинде команда аайы-биле профтехучилище бирги, ортумак школа ийиги, юннаттар бөлүмү үшкү черлерни алган.

ЧУРУКТА: делгелгеден көргүзүглер.

А. СОДУНАМ.

Авторуң фотозу.

ТЕЛЕВИЗОР, ХЕВИС

Кижиге аас-кежиктиг таварылгалар болганда өөрүнчүгле. Үжен-не көпеекке 300—400 рубльдің солун барааның ойнап алганда кымның сеткили өөрүвес боор.

Бо чылдың март 11-де, Ставрополь хоорайга акша-бараан лотереязының ойнаашкыны болган. Шагаан-Арыг хоорайда «Теремок» (сайзанак ышкаш чараш) уруглар садының кижизидикчизи Светлана Дмитриевна Спиринага телевизор таварышкан.

Ол-ла ойнаашкынга Улуг-Хем районнуң Торгалыг суурда механик Кадр-оол Кыргысович Санчай-оолдуң лотерея биледи улуг өртектиг хевиске таварышкан.

А. КОРНИЛОВА.

ЧАА СЛОВАРЬ

Тываның ном үндүрер чери тыва-орус фразеология (оюскан уткалыг сөстер) словарын парлалгадан, үндүрген. Автору Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртемшинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы Яков Хертек.

Словарьда амгы тыва дылдың 1500 ажыг фразеологизмнери кирген.

Бо фразеология словарын чогаалчылар, журналистер, өчүлдурукчулар болгаш тыва дыл, литература башкылары боттарының ажылынга ажыглап болур. Ол ышкаш студентилерге, өөреникчилерге дузалыг. Тыва дылдың фразеология словарын өске түрк дылдарының фразеологиязын шинчилеп турар дыл эртемденнери сонуургаары чугаажок.

Словарьны ном магазиннеринден садып ап болур.

Телевидение

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Ильичниң мугулдуру». 2. «Черге ис арттырар». 3. «Четтирдим, башкы!».
10.05—«Бис—бойдустуң өңнүктери бис».
10.20—Болгар Улус Республиканың уран чүүл мастерлериниң концерти. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

11.40—Киножурнал.

МОСКВАДАН

11.50—Медәәлер.
12.00—«Бичиилериниң уран чогаадылгазы». Өңнүг.
12.30—Хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ биле ЧССР-ниң шилиндек командаларының оюну. Өңнүг.
13.40—Көрүкчүлериниң чагыларын ёзугаар концерт.

КЫЗЫЛДАН

14.10—Уруглар. Мультфильм.
14.20—«А пароходтар медәәлээш, чоруй баар». Уран-чечен телефильм.
16.00—Р. Глиэр. Арфа-биле оркестрге концерт. Өңнүг.
16.25—«Бистің кожаларывыс». Хензиг көргүзүглер телетеатры. А. Трушкин — «Силерни танывайн тур бис». Өңнүг.
17.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Музыкалыг рейс». Телефильм.
18.20—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры».
18.35—Телемедәәлер.
18.45—«Гайдарның партизаннап чораан оруу-биле». Телефильм.
19.10—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Узун орук». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

21.05—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
21.20—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.30—«Социализм делегейи». Өңнүг.
22.00—«Бистің кожаларывыс». Хензиг көргүзүглер телетеатры. А. Трушкин — «Силерни танывайн тур бис». Өңнүг.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Москвага апрель 16-да болган «Спортлото» болгаш «Спортлото-2»-ниң тиражының түңнелдери:

«СПОРТЛОТО» — 18, 33, 25, 9, 49, 24.
«СПОРТЛОТО-2»— 37, 11, 9, 40, 28, 20.

(СЭТА).

Бөгүн «Тувинская правда»

● «Даарта — субботнийкр. Болук материал.
● «1975: беш чылдың доогаалар». Номчукчулар чагаазукчу чылы». Республиканың ажыл-ишчилериниң шалыпчы ажылының дугайында информациялар.
● «Өңнүктерден чажырар чүве чок». Тываның болгаш Хакасияның чаржып турар коллективтериниң толээлекчиниң ужуражышкынының дугайында Г. Неволиниң корреспонденциязы.
● «Тувинская правда» чаларындан арын.
● «Аърга өртүн болдурбас». Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладаалының допчулалы.
● «Тиилелгениң 30 чылынга» Е. Рудаковтуң очериги.
● Чурт иштинден, даштыларындан болгаш спортчу информациялар.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче чаар. Янзы-бүрү угланнышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы даглыг районнарга 3—8, өске артканнарынга —8—13 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кинотеатрларда

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Байырлыг, фараоннар!» 9.20, 11.00, 12.40, 14.20, 16.00, 17.40, 19.20, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Салтан хаан дугайында тоол» 9.00, 10.50, «Орайтаан чечектер» 16.50, «Канчап ынчап барганы?» 12.35, 18.40, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Золушкага үш тооруккчуташ» 10.00, «Дәәр-биле чарылбас мен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Уттунмазы» 15.00, «Черлик чүрек» 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

Бүдүрүлге, албан черлериниң удуртукчуларынга

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1970 чылдың январь 4-теги доктаалын ёзугаар № 6 Тыва транспорт эргелели ниитиниң ажыглалының автотранспорту-биле 1976 чылда чүүк сөөртүрүнге чагыгны хүлүүп ап эгелээнин дыңнадып тур.

Чүүк сөөртүрүн планнап турар организациялар чүгле бодунуң чагырга-зында турар бүдүрүлге черлериниң сөөртүп, сайгарары ындыг продукцияны сөөртүрүнүң чагыын киирген турар ужурлуг. Чогуур саналгаларны болгаш тайылбырны чагыг кылган черлер чагыртып турар министерстволарының болгаш ведомстволарының аайы-биле Тываның транспорт эргелелинге 1975 чылдың май 15-ке чедир киирген турар. Айыттынган хуусаа соонда чагыглар хүлүүп албас болгаш оларны чүүк сөөртүлгезиниң ниити планынга киирбес.

ТЫВАНЫҢ ТРАНСПОРТ ЭРГЕЛЕЛИ

1970 чылдың ноябрь 27-де Сарыг Эне Васильевичиге Кызылдың автоинспекциязының тывысканы ІРО сериялыг, № 252286 чолаачы шынылгазы читкен, ону күш чок деп саналар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 31-75, харыысалгалыг секретарьының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кедәә ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 23-54, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тываны ном үндүрер чери, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелинин типографиязы, (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

Тиражы 16.560 ЧАГЫГ № 142

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС —00365.